

ПОБЕРЕЖЕЦЬОльга Валеріївна
olga-poberezhec@mail.ruд.е.н., доцент, професор кафедри,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

УДК 658.1:65.290-93

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА
НАПРЯМИ
УДОСКОНАЛЕННЯ
ОБЛІКУ ПОТОЧНОЇ
ДЕБІТОРСЬКОЇ
ЗАБОРГОВАНОСТІ**

**THEORETICAL ASPECTS
AND DIRECTIONS FOR
IMPROVEMENT OF
CURRENT DEBIT
RESTRICTION
ACCOUNTING**

КИСЛЯКІрина Михайлівна
ikislyak20@gmail.comмагістр, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова

У статті розглянуті теоретико-методичні аспекти обліку поточної дебіторської заборгованості на підприємстві. Досліджені проблемні питання обліку поточної дебіторської заборгованості. Розглянуті пропозиції вчених-економістів щодо організації бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості у відповідності з нормативно-правовим забезпеченням сьогодення. Досліджено економічний зміст поточної дебіторської заборгованості підприємства та охарактеризовані наукові основи її обліку. Запропонована класифікація поточної дебіторської заборгованості за своєчасністю погашення. Обґрунтована необхідність проведення аналізу поточної дебіторської заборгованості на підприємстві. Удосконалена методика управління поточною дебіторською заборгованістю для покращення платоспроможності підприємства. Запропоновано напрями удосконалення обліку поточної дебіторської заборгованості.

* * *

В статье рассмотрены теоретико-методические аспекты учета текущей дебиторской задолженности на предприятии. Исследованы проблемные вопросы учета текущей дебиторской задолженности. Рассмотрены предложения ученых-экономистов по организации бухгалтерского учета текущей дебиторской задолженности в соответствии с действующим нормативно-правовым обеспечением настоящего. Исследовано экономическое содержание текущей дебиторской задолженности предприятия и охарактеризованы научные основы ее учета. Предложена классификация текущей дебиторской задолженности за своевременностью погашения. Обоснована необходимость проведения анализа текущей дебиторской задолженности на предприятии. Усовершенствована методика управления текущей дебиторской задолженностью для улучшения платежеспособности предприятия. Предложены направления совершенствования учета текущей дебиторской задолженности.

* * *

The article deals with theoretical and methodical aspects of the accounting of current receivables at the enterprise. The problematic issues of the accounting of current receivables are investigated. The proposals of scientists-economists concerning the organization of accounting of current accounts receivable in accordance with the normative and legal support of the present are considered. The economic content of current receivables of the enterprise and the scientific basis of its accounting are described. The proposed classification of current receivables in accordance with the timeliness of repayment. The necessity of analysis of current receivables at the enterprise is substantiated. Improved management of current accounts receivable to improve solvency of the enterprise. Areas of improvement of accounting of current receivables are offered. One of the most topical and complex issues of accounting in the enterprise is the accounting of current receivables, which is associated with the existence of a problem of non-payment. Modern economic processes in the national macroeconomic environment require business entities to seek and implement progressive approaches to the problems of payment and settlement relationships between enterprises, which in turn requires the correct accounting of accounts receivable to make managerial decisions, which is very relevant and requires detailed consideration. Among the Ukrainian scholars, the issue of accounting for current receivables was investigated: F.F. Butinets, O.V. Poberezhets, S.F. Golov, L.O. Masina, E.I. Maslennikov, H.V. Savitskaya and others. The study of this issue is devoted to the works of foreign scientists, in particular, E.S. Hendriksena, M.F. Van Breda and others.

The purpose of the work is theoretical study of the current state of accounting of current accounts receivable at the enterprise, development of methodological approaches and drawing up of practical recommendations for improvement of existing methods of accounting for current accounts receivable. The theoretical and methodological basis of the research is regulatory documents that regulate the processes of accounting for current receivables and the source of educational, monographic and periodical literature on the chosen topic. The following methods were used during the study: observation method, methods of analysis and synthesis, monographic method, dialectical method, method of comparison, methods of induction and deduction.

Ключові слова: поточна дебіторська заборгованість, контроль і аналіз, управління поточною дебіторською заборгованістю

Ключевые слова: текущая дебиторская задолженность, контроль и анализ, управление текущей дебиторской задолженностью

Keywords: current receivables, control and analysis, management of current accounts receivable

ВСТУП

Одним з найбільш актуальних і складних питань бухгалтерського обліку на підприємстві є облік поточної дебіторської заборгованості, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів. Сучасні економічні процеси у національному макроекономічному середовищі вимагають від суб'єктів господарювання пошуку і впровадження прогресивних підходів до проблем платіжно-розрахункових взаємозв'язків між підприємствами, що в свою чергу потребує правильного здійснення обліку дебіторської заборгованості для прийняття управлінських рішень, яке є досить актуальним і потребує детального розгляду. Серед українських вчених питання обліку поточної дебіторської заборгованості досліджували: Ф.Ф. Бутинець, О.В. Побережець, С.Ф. Голов, Л.О. Масіна, Є.І. Масленніков, Г.В. Савицька та інші. Дослідженню даного питання присвячені праці зарубіжних вчених, зокрема, Е.С. Хендріксена, М.Ф. Ван Бреда та інших.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є теоретичне дослідження сучасного стану обліку поточної дебіторської заборгованості на підприємстві, розробка методичних підходів і складання практичних рекомендацій щодо вдосконалення існуючих методик обліку поточної дебіторської заборгованості.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною та методологічною основою дослідження є нормативно-правові документи, які регулюють процеси обліку поточної дебіторської заборгованості та джерела навчальної, монографічної та періодичної літератури з обраної теми. Під час дослідження були використані наступні методи: метод спостереження, методи аналізу та синтезу, монографічний метод, діалектичний метод, метод порівняння, методи індукції та дедукції.

РЕЗУЛЬТАТИ

Метою діяльності будь-якого підприємства є забезпечення зростання прибутку, що призводить до пошуку нових клієнтів і збільшення обсягу реалізації товарів і послуг, як результат – зростання дебіторської заборгованості.

У зв'язку з тим, що між підприємствами виникають різні умови купівлі товарів і надання послуг, а суб'єкт господарювання прагне якнайшвидше реалізувати продукцію протягом виробничого циклу, часто не зважають на той факт, що у контрагента недостатньо вільних коштів, щоб здійснити розрахунки. І внаслідок збільшення частки поточної дебіторської заборгованості в балансі, погіршується фінансовий стан підприємства, зростає ризик банкрутства. У зв'язку з цим виникає потреба в правильному обліку, аналізі, контролі та управлінні поточною дебіторською заборгованістю.

На сучасному етапі облік поточної дебіторської заборгованості урегульовано нормативно-правовими актами, до яких, перш за все, можна віднести П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Так, згідно пункту 4 П(С)БО 10 «Дебіторська за-

боргованість», поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Наявність хоча б одного з критеріїв призводить до виникнення поточної дебіторської заборгованості [1].

Тлумачення сутності дебіторської заборгованості вітчизняними вченими є близькими до визначення наведеного у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Так, проф. Ф.Ф. Бутинець трактує поняття дебіторської заборгованості як суму заборгованостей підприємств на певну дату [2, с. 195]. Дебіторська заборгованість за визначеннями авторів О.В. Побережець, Л.О. Масіної, Є.І. Масленнікова – це боргові вимоги щодо погашення зобов'язання контрагента. Боргові вимоги є еквівалентом боргу контрагента, на якого покладене виконання обов'язку.

Вчений В. Белозерцев дотримується думки, що дебіторська заборгованість – грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив [3, с. 5].

Досліджуючи твердження вчених щодо дебіторської заборгованості, треба зазначити, що найбільш обґрунтована точка зору – трактування дебіторської заборгованості як «борги», адже дебіторська заборгованість – це не лише кошти, заборговані контрагентами підприємству, а й інші активи. Наприклад, дебіторська заборгованість за авансами виданими. Важливим аспектом є організація бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості, основні пропозиції вчених-економістів щодо неї наведено у табл. 1.

Організація бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості на підприємстві має стратегічне значення, оскільки сприяє упорядкуванню аналітичної інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій за борговими правами контрагентів.

Поточну дебіторську заборгованість можна розділити на два блоки: товарну (товари, роботи, послуги) і нетоварну (не операційну, яка виникає від операцій підприємства відмінних від продажу товарів, надання послуг або виконання робіт), остання з яких являється економічно невиправданою. Класифікація поточної дебіторської заборгованості за своєчасністю подана у табл. 2.

Для їх обліку в плані бухгалтерських рахунків призначені рахунки 3-го класу «Кошти, розрахунки та інші активи» та класу 6 «Поточні зобов'язання» у разі виникнення дебетового сальдо на окремих субрахунках синтетичних рахунків 64, 68. Для детальної інформації про дебіторів, склад поточної дебіторської заборгованості та терміни непогашення на підприємстві організовується аналітичний облік, дані відображаються у журналі 3.

Таблиця 1

Пропозиції вчених-економістів щодо організації бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості

Вчений-економіст	Пропозиція
В. Сопко, В. Завгородній	Слід визначити на підприємстві об'єкти заборгованості відповідно до термінів її погашення та згрупувати суб'єкти боргу за видами заборгованості. А саме: аналітичний облік вести за кожним видом заборгованості та окремим контрагентом.
М. Білик	Пропонує класифікацію заборгованості за шістьма ознаками: способом виникнення, терміном погашення, забезпеченістю, контрагентами, ступенем дотримання фінансової дисципліни, формою погашення. Слід приділяти увагу питанням аналізу та внутрішнього контролю, проведення яких може сприяти ефективному управлінню розмірами заборгованості на підприємстві.
Є. Масленніков	Рекомендує застосовувати інструменти фінансово-економічної політики управління поточною дебіторською заборгованістю підприємства. Визначає її складові, чинники, які впливають на форму дебіторської заборгованості контрагента, та документальне забезпечення дебіторської заборгованості.
Г. Нашкерська	Розглядає практичні аспекти обліку поточної дебіторської заборгованості та формування резерву сумнівних боргів. Обґрунтовує доцільність використання методу класифікації сумнівних боргів, а саме: метод класифікації сумнівних боргів доцільно застосовувати підприємствам, які мають значну кількість дебіторів, і навпаки – метод формування резерву з врахуванням платоспроможності кожного окремого дебітора краще використовувати тоді, коли кількість дебіторів незначна.

Таблиця 2

Класифікація дебіторської заборгованості за своєчасністю погашення

Вид	Сутність
Очікувана	Поточна дебіторська заборгованість щодо якої існує впевненість у її погашенні боржником і строк оплати якої не настав.
Сумнівна	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.
Безнадійна	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

У балансі підприємства інформація про поточну дебіторську заборгованість відображають в другому розділі. Не зважаючи на високий ступінь урегульованості обліку поточної дебіторської заборгованості нормативно-правовими документами, існує цілий ряд невирішених проблем та протиріч. Серед них можна виділити:

- форма бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості, яку рекомендують нормативно – журнал-ордер № 3, в якому групуються дані по дебіторській і кредиторській заборгованостях. Слід зазначити, що даний регістр синтетичного обліку не враховує специфіки даного активу, що в результаті стає причиною різноманітності ознак класифікації та методів його оцінювання. Це негативно впливає на прийняття управлінських рішень, для здійснення яких важливу роль займають актуальність і якість інформації про стан розрахунків з дебіторами, що формується на базі даних бухгалтерського обліку. Як наслідок – неможливість прогнозування ймовірності настання платіжної кризи суб'єктів господарювання, складання рекомендацій щодо її попередження;

- визнання поточної дебіторської заборгованості активом. Так, згідно ПСБО 10 «Дебіторська заборгованість», поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю [1]. Визнання доходу не завжди є доцільним, тому що існує ризик непогашення поточної дебіторської заборгованості, тобто її перетікання в безнадійну дебіторську заборгованість;

- високий рівень неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Причинами такого явища є недос-

татня інформація щодо потенційних покупців, неправильно організована договірна робота з клієнтами, адже важливо ще на стадії підписання договору купівлі-продажу дати оцінку ризику неповернення заборгованості;

- оцінка поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги;

- наявність фальсифікованої поточної дебіторської заборгованості на підприємстві, що пов'язано з готівковими розрахунками та невідображенням їх в обліку;

- нехтування створенням резерву сумнівних боргів, що пояснюється недосконалістю методів його створення;

- відміна системи групування об'єктів поточної дебіторської заборгованості у міжнародній практиці від вітчизняної.

З метою своєчасного інформування керівництва підприємства про стан поточної дебіторської заборгованості необхідно проводити її аналіз. Результати аналізу стану розрахунків підприємства дають можливість виявити негативні тенденції в їх організації та здійсненні, намітити бажаний їх стан. Метою такого аналізу є пошук резервів підвищення ефективності діяльності підприємства, обґрунтування прийняття управлінських рішень, доцільність нововведень. Результати аналізу поточної дебіторської заборгованості є тим підґрунтям, на основі якого формують комплексну політику управління розрахунками підприємства, яка визначає перспективи поліпшення їхнього стану.

В умовах значного сповільнення платіжного обороту, що викликає зростання дебіторської заборгованості, важливим є ефективне управління дебіторською заборгованістю, яке здійснюється через:

- проведення контролю стану розрахунків;
- систематизацію та аналіз інформації про покупців, замовників та інших дебіторів підприємства;
- аналіз розміру і структури дебіторської заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів;
- визначення ступеня ризику неплатоспроможності покупців;
- контроль заборгованості, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованості, не сплаченої в строк;
- розрахунок прогнозованого розміру резерву сумнівних боргів;
- запровадження системи вимоги боргів.

В цілому, облік поточної дебіторської заборгованості на сучасному етапі знаходиться в задовільному стані, але потребують реформації деякі методологічні засади: внесення змін до П(С)БО 10 – чітко розмежувати поняття поточної і короткострокової дебіторської заборгованостей; визначити умови визнання поточної дебіторської заборгованості з одночасним визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг і закріпити це на законодавчому рівні, оскільки дохід вимірюється сумою очікуваних грошових надходжень, тому, якщо не очікується погашення дебіторської заборгованості у звітному періоді, то наступні надходження коштів або певних матеріальних цінностей не можна вважати доходом; розробити форму групування даних саме для дебіторської заборгованості, де відображалася б детальна інформація про контрагентів та терміни погашення заборгованостей; впроваджувати обов'язковий фінансово-економічний аналіз потенційних дебіторів та розробити оперативні форми звітування з обліку поточної дебіторської заборгованості з метою контролю фінансового стану підприємства та прогнозування платоспроможності на довгострокову перспективу; запровадити лояльну систему штрафних санкцій, задля стимуляції погашення заборгованості контрагентів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, сучасна система бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості повинна забезпечувати систему управління підприємством для прийняття ефективних та стратегічних рішень повною, правдивою та неупередженою інформацією про розрахунки з контрагентами. Запропоновані шляхи методологічної підтримки бухгалтерського обліку поточ-

ної дебіторської заборгованості забезпечать процес розвитку обліку поточної дебіторської заборгованості у відповідності з міжнародними стандартами. Побудова ефективних взаємовідносин підприємств зі своїми контрагентами є запорукою розвитку боргових відносин у національному макроекономічному середовищі.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (дата звернення 01.09.2018).
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. Практикум. Житомир: Рута, 2009. 512 с.
3. Белозерцев В. С. Фактори впливу на динаміку та якість дебіторської заборгованості підприємства: теоретичний аспект. Технологический аудит и резервы производства. 2015. № 4(5). С. 4-10.
4. Філіппова С.В., Масленников Є.І., Побережець О.В., Черкасова С.О. Звітність підприємств: навч.-метод. посіб. Одеса: Прес-кур'єр, 2015. 188 с.
5. Побережець О.В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства. Херсон: Видавництво Грін Д.С., 2016. 500 с.
6. Масленников Є.І. Прысакар Д.Д. Теоретичні засади організації облікового процесу на промислових підприємствах. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 2/2. С. 49-52.

References

1. Regulation (standard) of accounting 10 "Accounts Receivable": Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated October 08, 1999 № 237. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (in Ukrainian)
2. Butinets F.F. Accounting financial accounting. Workshop. Zhytomyr: Ruta, 2009. 512 p. (in Ukrainian)
3. Belozertsev V.S. Factors influencing the dynamics and quality of receivables of an enterprise: the theoretical aspect. Technological audit and production reserves. 2015. № 4 (5). pp. 4-10. (in Ukrainian)
4. Filippova S.V., Maslennikov Ye.I., Poberezhets O.V., Cherkasova S.O. Reporting of enterprises: teaching method. Odessa: Press-courier, 2015. 188 p. (in Ukrainian)
5. Poberezhets O.V. Theoretical-methodological and practical principles of the research of the system of management of the results of activity of an industrial enterprise. Kherson: Publishing house Hrin D.S., 2016. 500 p. (in Ukrainian)
6. Maslennikov E.I., Prysakar D.D. Theoretical principles of organization of accounting process at industrial enterprises. Economy. Finances. Law. 2017. № 2/2. pp. 49-52. (in Ukrainian)